

LA VIDA DE CRIST DE FRANCESC EIXIMENIS I EL FLOS SANCTORUM CASTELLÀ

Jaume de PUIG I OLIVER

La influència d'Eiximenis a Castella a través de les traduccions d'algunes obres seves és un tema poc estudiat, com correspon a un autor que ni tan sols en català no ha estat editat com calia. L'interès del tema no escapa a ningú, entre altres raons perquè s'inscriu en el flux de traduccions de tota mena que es van esmunyir d'un país a l'altre, d'una llengua a l'altra. La temàtica ha estat al·ludida des de diferents òptiques, però no estudiada com a fenomen global. Voldríem avui encetar un primer treball exploratori d'aquest flux, centrant-nos en un text eiximenisià.

I. LA TRADUCCIÓ CASTELLANA DE LA VIDA DE CRIST

Quan Jaume Massó i Torrents publicava a principis del segle xx el seu monumental catàleg de manuscrits de Francesc Eiximenis¹ només assenyalà un exemplar de la traducció castellana de la *Vida de Crist*, el ms. 8321 de la Biblioteca de l'Arsenal de París. Anys més tard, el malaguanyat fra Martí de Barcelona ampliava la llista afegint-n'hi dos de la Biblioteca de l'Escorial (mss. N.II.18, b.I.7).² Llavors aparegué la notícia d'altres manuscrits escurialenses eiximenisians,³ amb la particularitat que un ms. del *Flos Sanctorum* en versió castellana medieval d'aquella biblioteca contenia fragments de la tra-

1. Cf. Jaume MASSÓ I TORRENTS, «Les Obres de Fra Francesch Eximeniç (1340?-1409?). Ensaig d'una bibliografia», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* III (1909-1910) 660-670.

2. MARTÍ DE BARCELONA, «Fra Francesc Eiximenis (1340?-1409?). La seva vida. Els seus escrits. La seva personalitat literària», *Estudis Franciscans* XL (1928) 471-475.

3. J. ZARCO CUEVAS, *Catálogo de los manuscritos castellanos de la Real Biblioteca del Escorial*, vol. I, Madrid 1924, pp. 27-28; vol. II, Madrid 1926, pp. 319-320.

ducció castellana també medieval de la *Vida de Crist* d'Eiximenis.⁴ En un dels seus últims treballs, Martí de Barcelona assenyalava, sense detallar, que el ms. 6176 de la BNM i dos exemplars més del *Flos Sanctorum* de la mateixa biblioteca, en traducció castellana medieval (BNM mss. 780 i 12688), contenen fragments de la traducció castellana de la *Vida de Crist* d'Eiximenis.⁵ La publicació de l'inventari dels manuscrits de la BNM a partir del 1953 i altres aportacions bibliogràfiques⁶ han fet aflorar més manuscrits de la traducció en castellà, complets o fragmentaris, d'aquesta obra d'Eiximenis. Ara com ara són els següents:

1. Escorial ms. b.I.7 (lib. IX, cc. 1-109)
2. Escorial ms. N.II.18 (lib. VI, c. 3 – lib. VIII)
3. Escorial ms. h.III.22 (descriu més avall)
4. BNM ms. 4236 (lib. III, cc. 182-186)
5. BNM ms. 6176 (lib. VII, cc. 283. 284; lib. VIII, c. 501)
6. BNM ms. 5626 (lib. VII, cc. 28 (frag. final), 29 i 33)
7. BNM ms. 780 (descriu més avall)
8. BNM ms. 12688 (descriu més avall)
9. BNM ms. 18772 (lib. VIII-X)
10. Madrid, Biblioteca de la Casa d'Alba ms. 73 (Lib. VI, c. 2 – lib. VIII, c. 124, amb llacunes)
11. París, Biblioteca de l'Arsenal ms. 8321 (lib. I – lib. X, tractat III, c. 7 [dels set tractats que comprèn el llibre desè, falten els quatre darrers en aquest manuscrit])

Com es veu, cap d'aquests manuscrits no conté el text sencer de la traducció castellana de l'obra d'Eiximenis. El més complet, amb avantatge, és el de la Biblioteca de l'Arsenal de París, que conté els deu llibres en què es divideix l'obra, malgrat la llacuna important assenyalada.⁷ De moment encara no se sap amb certesa si es tracta d'una o de més traduccions i qui fou (o foren) el(s) seu(s) autor(s). Consta que, quan l'obra fou impresa a Granada l'any 1496, l'arquebisbe Fernando de Talavera va fer revisar i actualitzar el text de dalt a baix. Per tant, com tants altres aspectes de les obres d'Eiximenis, el text de la traducció castellana de la *Vida de Crist* roman un terreny encara poc desbrossat.

4. ID., *ib.*, vol. III, Madrid 1929, pp. 211-212.

5. MARTÍ DE BARCELONA, «Notes descriptives dels manuscrits franciscans de la Biblioteca Nacional de Madrid», *Estudis Franciscans* 45 (gener-juny 1933) 354, 373, 389.

6. Cf. Manuel de CASTRO, *Manuscritos franciscanos de la Biblioteca Nacional de Madrid*, València 1973, 844 p.

7. Per fortuna, el ms. 18772 de la BNM conté íntegrament els llibres VIII-X de l'obra d'Eiximenis en traducció castellana medieval. No havent pogut estudiar encara l'exemplar de París, seria prematur aventurar qualsevol opinió sobre si l'obra s'ha transmès del tot sencera o no.

II. EL *FLOS SANCTORUM* CASTELLÀ AMB INTERPOLACIONS D'EIXIMENIS

Per això fixarem ara l'atenció en els textos eiximenisians interpolats en la traducció castellana medieval del *Flos Sanctorum*. Aquesta traducció és transmesa pels mss. següents:

1. Escorial ms. h.III.22
2. BNM ms. 780
3. BNM ms. 5548, del segle XVIII
4. BNM ms. 7096, del segle XVII
5. BNM ms. 7097, del segle XVII
6. BNM ms. 7098, del segle XVII
7. BNM ms. 10252, del segle XIV
8. BNM ms. 12688, del segle XV
9. BNM ms. 12689, del segle XV

Examinats l'un darrere l'altre, resulta que només el ms. de l'Escorial i els mss. 780 i 12688 de la BNM contenen textos interpolats de la *Vida de Crist* d'Eiximenis.⁸ Donem tot seguit la descripció d'aquests tres manuscrits, i després intentarem, amb les dades ara com ara disponibles, assajar una primera valoració, pel que fa a la transmissió de l'obra d'Eiximenis,⁹ del fet de la interpolació, i per quins camins aquesta es va materialitzar.

1. *Biblioteca de l'Escorial, ms. h.III.22*

a) *Enquadernació*

1. Cobertes

a) Mides de superfície i gruix: 200 × 278 × 110

b) Material: ànima de pasta de cartró recoberta de pell marron

c) Elements decoratius: La mateixa decoració a les dues cobertes: escut de l'Escorial, amb la graella característica, dins doble rectangle, amb cantons de tres línies; als angles del rectangle interior, ferros en sec.

8. No hem tingut en compte, potser erròniament, els avantatges que hauria pogut reportar la consulta de les primitives edicions castellanes del *Flos Sanctorum*.

9. Seguim la metodologia descriptiva indicada en nota preliminar al nostre article «Manuscrits eimericians de la Biblioteca Capitular y Colombina de Sevilla provinents de Girona», *Arxiu de Textos Catalans Antics* 17 (1998) 296-298.

2. Llom de la mateixa pell

a) Tipus, tècnica i nombre de relligadures: Els plecs són directament cosits a les tapes mitjançant quatre nervis interns de relligadura, que formen cinc seccions exteriors.

b) Descripció de les seccions: buides.

3. Altres elements

a) Folis de protecció i guarda: I + I enganxat a la contratapa posterior. Foli de guarda del principi Iv, en lletra del segle XVIII i tinta negra: «Flos Sanctorum | iij.h.22 [*en tinta marron:*] Est 15-4 | [*rubricat*] | [*en llapis vermell:*] h.III.22».

c) Cobertes (folres) del mateix paper que els folis de guarda. En la contratapa posterior és perfectament visible el full de pergamí que la recobreix, damunt el qual ha estat enganxat el foli de guarda posterior.

d) Talls daurats. Al central, dalt de tot, en tinta negra: «22». Al mig i de dalt a baix, en tinta marron: «aFLOS SANC aIa». Al capdavall, en tinta també marron: «21».

e) Capçalera i capçada dalt i baix.

f) Queix de la mateixa pell, trencat de dalt a baix a la contracoberta.

g) Llavis de la mateixa pell.

4. Conclusió. Data: segle XVI.

b) *Cos del volum*

1. Composició material: Ms. homogeni.

2. Matèria: paper + dos fulls de pergamí.

4. Folis: I + 10 + DXXXVI (de fet, DXXXII) + I.

5. Dimensions: 190 × 265 × 95.

6. Plecs:

- 1) plec de 5 × 2, fols. 1-10, sense reclam
- 2) plec de 6 × 2, fols. [I]-XII, amb reclam: «andres»
- 3) plec de 6 × 2, fols. XIII-XXIII°, amb reclam: «se asus»
- 4) plec de 6 × 2, fols. XXV-XXXVI, amb reclam: «nonibes»
- 5) plec de 6 × 2, fols. XXXVII-XLVIII°, amb reclam: «-trado»
- 6) plec de 6 × 2, fols. XLIX-LX, amb reclam: «-do esto»
- 7) plec de 6 × 2, fols. LXI-LXXII, amb reclam: «acaçio»
- 8) plec de 6 × 2, fols. LXXIII-LXXXIII, amb reclam: «grant»
- 9) plec de 6 × 2, fols. LXXXV-XCVI, amb reclam: «-uia las»
- 10) plec de 6 × 2, fols. XCVII-CVIII^o, amb reclam: «auia»
- 11) plec de 6 × 2, fols. CIX-CXX, amb reclam: «abraçamientos»
- 12) plec de 6 × 2, fols. CXXI-CXXXII, amb reclam: «las obras»
- 13) plec de 6 × 2, fols. CXXXIII-CXLIII^o, amb reclam: «bien»

- 14) plec de 6 × 2, fols. CXLV-CLVI, amb reclam: «ayre»
- 15) plec de 6 × 2, fols. CLVII-CLXVIII^o, amb reclam: «camino»
- 16) plec de 6 × 2, fols. CLXIX-CLXXXVIII^o, amb reclam: «tres son»
- 17) plec de 6 × 2, fols. CLXXIX-CXC, amb reclam: «eran»
- 18) plec de 6 × 2, fols. CXCI-CCII, amb reclam: «la campanilla»
- 19) plec de 6 × 2, fols. CIII-CCXIII^o, amb reclam: «podia»
- 20) plec de 6 × 2, fols. CCXV-CCXXVI, amb reclam: «tal manera»
- 21) plec de 6 × 2, fols. CCXXVII-CCXXXVIII^o, amb reclam: «quelos»
- 22) plec de 6 × 2, fols. CCXXXIX-CCL, amb reclam: «-lo alsu»
- 23) plec de 6 × 2, fols. CCLI-CCLXII, amb reclam: «consejado»
- 24) plec de 6 × 2, fols. CCLXIII-CCLXXIII^o, amb reclam: «aqueu»
- 25) plec de 6 × 2, fols. CCLXXV-CCLXXXVI, amb reclam: «oy el»
- 26) plec de 6 × 2, fols. CCLXXXVII-CCXCVIII^o, amb reclam: «maluado»
- 27) plec de 6 × 2, fols. CCXCIX-CCCX, amb reclam: «-sion»
- 28) plec de 6 × 2, fols. CCCXI-CCCXXII, amb reclam: «muerte»
- 29) plec de 6 × 2, fols. CCCXXXV-CCCXLVI, amb reclam: «escripturas»
- 30) plec de 6 × 2, fols. CCCXLVII-CCCLVIII^o, amb reclam: «e tomo lo»
- 31) plec de 6 × 2, fols. CCCLIX-CCCLXX, amb reclam: «e vente»
- 32) plec de 6 × 2, fols. CCCLXXI-CCCLXXXII, amb reclam: «delos»
- 33) plec de 6 × 2, fols. CCCLXXXII-CCCXCIII^o, amb reclam: «semejables»
- 34) plec de 6 × 2, fols. CCCXCV-CCCCVI, amb reclam: «que non»
- 35) plec de 6 × 2, fols. CCCVII-CCCCXVIII^o, amb reclam: «nos por»
- 36) plec de 6 × 2, fols. CCCXIX-CCCCXXX, amb reclam: «ser presentada»
- 37) plec de 6 × 2, fols. CCCXXXI-CCCCXLII, amb reclam: «emperador»
- 38) plec de 6 × 2, fols. CCCXLIII-CCCCLIII^o, amb reclam: «oyendo»
- 39) plec de 6 × 2, fols. CCCCLV-CCCCLXX, amb reclam: «coraçon»
- 40) plec de 6 × 2, fols. CCCCLXXI-CCCCLXXXII, amb reclam: «e rredenptor»
- 41) plec de 6 × 2, fols. CCCC[LXXXII]-CCCCXCIII^o, amb reclam: «niniue»
- 42) plec coix de 6/5, fols. CCCXCV-DV, amb reclam: «cada»
- 43) plec de 6 × 2, fols. DVI-DXXVII, amb reclam: «por que»
- 44) plec de 6 × 2, fols. DXVIII-DXXIX, amb reclam: «aqueu»
- 45) plec coix de 6/1, fols. DXXX-DXXXVI

El segon plec té el primer i el darrer full de pergamí.

En el plec que fa trenta nou hi ha un salt del foli CCCCLX al CCCCLXV, sense pèrdua de text.

8. Foliació: Una primitiva foliació romana en tinta començava a l'actual fol. 3 i arribava fins a l'actual fol. 10 [I-VIII°]; ha estat tatxada per la moderna numeració aràbiga a llapis que va de l'actual fol. 1 al 10. A partir d'aquests 10 fols. inicials, comença una numeració coetània del ms. en xifres romanes i en tinta a l'angle superior dret del recto dels fols, amb el salt que s'ha fet remarcar.

9. Numeració de plecs: No se'n veu rastre.

10. Filigranes:

a) Fols. 1-4, III-XI, LXX-XCV, CIX-CXIX, de les muntanyes sobrepujades de mitja lluna i creu semblant a Briquet 11734, del 1463. Reapareix en els fols. CCCCXLVII-CCCCLI, CCCCLV-DXXXII, DXXXV

b) Fol. 6, XCIX-CVIII de les tisores, semblant a Briquet 3754, del 1456. Reapareix a CXXI-CLXXVIII

c) Fol. 9, CCLXIII-CCCCVII de la flor, semblant a Briquet 6648, dels anys 1466-1467. Reapareix en els fols. CCCXVII-CCCCXXIII, CCCXXXII, CCCCXL-CCCCXLII, DXXXIII

d) Fol. XIII-LXI de la tenalla, semblant a Briquet 14089, de l'any 1454

e) De les muntanyes encerclades i amb estrella, semblant a Briquet 11911, de l'any 1448: fols. CLXXIX-CLXXXIX

f) De les tisores amb lletra G o D, semblant a Briquet 3698, datada a partir del 1459: fols. CXCII-CCLXI

g) De l'ànchora, semblant a la de Briquet 417, datada a partir del 1461, als fols. CCCCXXIX-CCCCXXX, CCCCXXXIII-CCCCXXXVI, CCCCXLIII, CCCCLII-CCCCLIII.

11. Forats: No se'n veuen.

Sistema de ratllat en tinta sèpia molt esvaïda. 1111 2222.

c) *Contingut literari*

A. Del volum

1. Fols. 1-10. Fol. 1r, signatures antigues i títol en tinta sèpia, lletra del segle XVI: «III M. 22» | «Cajon 4 n.4» | «Vidas de Christo y otros santos por Jacobo de Voragine | [tatxat] «III.A.21».

Fol. 1ra, primera taula, *inc.*: «P de quatre maneres...»

Fol. 2va, primera taula, *exp.*: «P Sant Pedro martir.»

Fol. 3-8. Fol 3ra, segona taula, *inc.* [*lletres morades*]: «Aqui comiença [*fi de lletres morades*] [*rúbrica*] la tabla de la primera parte del libro que sellama flor Santorum [*fi de rúbrica*] Capitulo primero que el tiempo de aquesta vida es de quatre maneres...»

Fol. 8rb, *exp.*: «... comiença la vida de sanct leandre arçobispo de Seuilla.»

Fol. 8-9. Vida de Sant Saturnino. Fol 8ra, *inc.* [*rúbrica*]: «Aqui comiença la istoria de sant saturnino martir [*fi de rúbrica*] Sant Saturnino fue ordenado de los apostolos obispo dela cibdat de Tolosa...»

Fol. 9vb, *exp.*: «... el qual con el padre e con el spiritu santo biue e rreyna vn Dios por todos los siglos amen».

Fols. [I]-DXXXVI. Fol. 1ra. *inc.* [*lletres morades*]: «En el nombre [*fi de lletres morades*; *rúbrica*] dela santa trenidat padre e fijo e spiritu santo aqui

comiença el libro que es llamado flor delos santos que compuso el onrado varon don diego de veragine| Capitulo primo que el tiempo de aquesta vida es de quatro maneras [*fi de rúbrica*]. Todo el tiempo de la vida presente es partido en quatro maneras...»

Fol. DXXXVIrb, *exp.*: «... son otorgados muchos beneficios por los merescimientos delas santas virgenes e martires justa e rrufina por el don de jhesu christo fazedor de la vida al qual es gloria e onrra ynfinita amen».

2. Identificació de l'autor i obra: Jaume DE VARAZZO, *Legenda Aurea*, en traducció castellana medieval.

B. Primer fragment d'Eiximenis

1. Fols. CCCCXLIvb-CCCCLVIIIvb. Fol. CCCCXLIvb, *inc. (rúbrica)*: «Aqui comiença el tratado dela nascençia del saluador segunt lo pone fray francisco ximenes en el libro de la vida de Ihesu christo nuestro senor (*fi de rúbrica*) Conplidos cinco mill e dosientos e dies e ocho años dela (fol. CCCCXLIra) criacion del mundo auia tanta pas por todo el mundo que todo el mundo era sometido al señorío del emperador de rroma otouiano agosto...»

Fol. CCCCLVIIIvb, *exp.*: «... e somos nueua grey sean en nos nueuas todas las cosas. Aqui acaba el tractado dela nascençia del saluador el qual con el padre e con el spiritu santo biue e rreyna por siempre vnico dios amen.»

2. Identificació de l'autor i obra: Francesc EIXIMENIS, *Vida de Jesucrist*, en traducció castellana medieval, llibre III, capítols 130, 133-134, 136-139, 141-143, 145-148.¹⁰

C. Segon fragment d'Eiximenis

1. Fols. CCCCLVIIIvb-CCCCLXVIrb. Fol. CCCCLVIIIvb, *inc. (rúbrica)*: «Aqui comiença la istoria dela muerte delos ynoçentes segunt lo pone fray françisco ximenez en el libro de la vida de Jhesu christo» (*fi de rúbrica*). Des-pues que la santa virgen ouo conplido el su alinpiamiento segunt lo mandaua la ley de moysen...»

Fol. CCCCLXVIrb, *exp.*: «... nuestro saluador Jhesucristo el qual con el padre e con el spiritu sancto biue e rregna por todos los siglos amen».

2. Identificació de l'autor i obra: Francesc EIXIMENIS, *Vida de Jesucrist*, en traducció castellana medieval, llibre III, capítols 198-201.

10. La numeració que donem d'aquests capítols és la de l'edició corresponent a Granada 1496.

D. Tercer fragment d'Eiximenis

1. Fols. CCCCLXVIrb-CCCCLXXXVra. Fol CCCCLXVIrb, *inc. (rúbrica)*: «Aqui comiença el tractado dela circuncision del señor segunt lo pone fray françisco ximenes en el libro de vita christo (*fi de rúbrica*). E segunt dize fray françisco ximenez en el libro de la vida de Jhesu christo Por que el fijo de dios auia de tomar carne humanal...»

Fol. CCCCLXXXVra, *exp.*: «... por que acostumbrava fazer la señal de la cruz diziendo aqueste santo nombre Jhesus. Aqui acaba la ystoria de la circuncision a onrra e gloria del nuestro saluador jhesu christo el qual con el padre e con el espiritu santo viue e rregna por todos los siglos amen.»

2. Identificació de l'autor i obra: Francesc EIXIMENIS, *Vida de Jesucrist*, en traducció castellana medieval, llibre III, capítols 149-152, 154, 157-160, 162-164, 168.

E. Quart fragment d'Eiximenis

1. Fols. CCCCLXXXVIIIva-DIIIr, Fol. CCCCLXXXVIIIva, *inc. (rúbrica)*: «Aqui comiença la ystoria dela fiesta dela epifania segunt lo pone fray françisco ximenez en el libro de vita christi (*fi de rúbrica*). Acerca dela fiesta de la epifania son de notar los puntos que se siguen. El primero es que segunt dize sanct Johan boca de oro sobre sanct matheo...»

Fol. DIIIr, *exp.*: «... E por esto que dicho es parece claramente en como el saluador fue adorado e onrado de los rreyes de oriente a treze dias despues que nasçio enla vida presente. Aqui acaba la ystoria de la fiesta dela epifania segunt que la pone fray françisco ximenez patriarcha de alixandria en el libro de la vida de Jhesu Christo el qual con el padre e con el spiritu santo viue e rregna por todos los siglos amen.»

2. Identificació de l'autor i obra: Francesc EIXIMENIS, *Vida de Jesucrist*, en traducció castellana medieval, llibre III, capítols 169-184, 187.

F. Cinquè fragment d'Eiximenis

1. Fols. 516vb-526rb. Fol. 516vb, *inc.*: «[D]espues del nasçimiento del saluador estouo la virgen bien aventurada treynta e nueue o quarenta dias en la cibdad de belleem E despues fuese con el niño Jhesu Christo ala cibdad de Jerusalem per conplir lo que mandaua el señor en la ley...»

Fol. 626rb, *exp.*: «... e ama a Dios e es conoçido e amado de Dios e allegado a el mas que otro pueblo qual quier. Aqui acaba la ystoria de la purificacion de la santa virgen a onrra e gloria del nuestro saluador el qual con el padre y conel spiritu santo biue e rregna por siempre vn dios amen.»

2. Identificació de l'autor i obra: Francesc EIXIMENIS, *Vida de Jesucrist*, en traducció castellana medieval, llibre III, capítols 189-197.

d) *Escriptura*

1. Caixa d'escriptura: 130 × 158, a dos corondells, de 30-31 línies.
Impaginació: 25 + 58 + 15 + 60 + 35 × 45 + 158 + 60.

2. Tipus de ratllat: 4 4 E 2.

3. Tipus de lletra i mans: Escriptura rodona castellana del segle xv, de la mateixa mà.

4. Reclams horitzontals, encerclats en vermelló fins al fol. CCXCVIII inclusiu. Reapareix l'encerclament a partir del fol. CCCCXLIIv fins al CCCCXCIII.

5. Decoració. Espais per a caplletres previstes, però no realitzades. Inicials morades i vermelles, moltes previstes però no realitzades. Rúbriques i calderons vermells, molts i molts no realitzats. Alguna lletra caudada.

En els marges i a vegades en l'espai entre corondells, en xifres romanes i tinta sèpia, numeració dels capítols.

6. Notes, signes de nota i «manicula»: fols. LIIrb, Crb, CXLVIrb, CXCIXva, CCVIIva, CCIXva, CCXXXIIIva, CCLXXVIIIva, CCCXLra-b, CCCLVIrb, CCCXCIXva, CCCLXXVira-b.

7. Segells i timbres: f. Lr.

10. Revisions i correccions: fols. 3va, 6ra, IXvb, XVIIIra, XIXva, XXIrb, LVIIIrb, LXIIrb, XCVIIrb, XCIXra-va, CVIvb, CXIIra, CXVrb, CLXIXrb, CLXXIva, CCCXCVIIIrb, CCCCXLIIrb, CCCCXLIIIrb, CCCCLXVvb, CCCCLXVIIIra, DXVIIva.

11. Antigues signatures: «III.M.22», «III.A.21».

e) *Conclusió*

1. Estat de conservació: Oxidació, folis estripats. La tapa segona separada del lloc per trencament.

2. Datació: segona meitat segle xv.

3. Origen: castellà.

4. Propietaris i procedència: Figura a l'inventari del 1576 de la Biblioteca de l'Escorial amb el número 37.

2. *BNM, ms. 780*a) *Enquadernació*

1. Cobertes.

a) Mides de superfície i gruix: $345 \times 250 \times 70$.

b) Material: Cartró o pasta recoberta de pell (tafilet) color avellana.

c) Indicacions escrites: Contracoberta I, dalt de tot, a l'angle superior esquerre, etiqueta amb la signatura actual: «Mss. | 780.»

d) Elements decoratius: Dos ferros daurats molt junts que ressegueixen els cantells exteriors i el queix, a les dues cobertes.

2. Llom de la mateixa pell i color, dividit en sis seccions.

a) Tipus, tècnica i nombre de relligadures: Tècnica de relligadura amb teler, mitjançant cinc nervis interns directament cosits a les tapes, que formen sis seccions exteriors.

b) Descripció de les seccions: 1) ferros daurats en dibuix floral; 2) teixell amb lletres daurades. «FLOS || SANCTORUM»; 3) – 6) com la primera. Al capdavant, etiqueta amb la cota actual: «Mss. || 780.»

3. Altres elements.

a) Folis de protecció i guarda: II + II. El foli de protecció inicial Ir i el final IIv coberts amb el mateix paper d'aigües que les contratapes. Els folis de guarda inicial II i final I són de paper amb filigrana. Foli de guarda inicial Ir, en llapis i dalt de tot, signatures antigues tatxades: «F.34 || F.36.»

b) Cobertes (folres) de paper d'aigües.

e) Capçalera i capçada dalt i baix.

f) Queix de la mateixa pell.

g) Llavis de la mateixa pell amb ferros daurats.

4. Conclusió: L'enquadernació data del segle XIX.

b) *Cos del volum*

1. Composició material: Ms. miscel·lani i factici.

2. Matèria: de paper.

4. Folis: II + 261 + II.

5. Dimensions: $235 \times 333 \times 55$.

6. Plecs:

1) plec coix de 4/5, fols. 1-9, sense reclam.

2) plec de 6×2 , fols. 10-21, amb reclam: «vida»

3) plec de 6×2 , fols. 22-33, amb reclam: «e ala»

4) plec de 6×2 , fols. 34-45, amb reclam: «santa»

- 5) plec de 6 × 2, fols. 46-57, amb reclam: «-bre sant»
- 6) plec de 6 × 2, fols. 58-69, amb reclam: «el era»
- 7) plec de 6 × 2, fols. 70-81, amb reclam: «en toda»
- 8) plec de 6 × 2, fols. 82-93, amb reclam: «pasando»
- 9) plec de 6 × 2, fols. 94-105, amb reclam: «de todo»
- 10) plec de 6 × 2, fols. 106-117, amb reclam: «con su»
- 11) plec de 6 × 2, fols. 118-129, amb reclam: «matar»
- 12) plec de 6 × 2, fols. 130-141, amb reclam: «Padre»
- 13) plec de 6 × 2, fols. 142-153, amb reclam: «tenpestad»
- 14) plec de 6 × 2, fols. 154-165, amb reclam: «apocalipsi»
- 15) plec de 6 × 2, fols. 166-177, amb reclam: «e en orden»
- 16) plec de 6 × 2, fols. 178-189, amb reclam: «señor»
- 17) plec de 6 × 2, fols. 190-201, amb reclam: «Auia»
- 18) plec de 6 × 2, fols. 202-213, amb reclam tatxat: «-trare»
- 19) plec de 6 × 2, fols. 214-225, amb reclam: «diablo»
- 20) plec de 6 × 2, fols. 226-237, amb reclam: «-mento»
- 21) plec de 6 × 2, fols. 238-249, amb reclam: «terçera»
- 22) plec de 6 × 2, fols. 250-261.

Els fols. 10-213 són de paper de cotó; els fols. 1-9 i 214-261 són de paper de drap, molt més fort i ben conservat.

8. Foliació moderna, contínua, en llapis i xifres aràbigues, probablement del segle XIX. Altra numeració coetània del manuscrit, en xifres romanes i tinta com la del text del ms., que comença a l'actual fol. 10 i acaba a l'actual fol. 257. Aquesta numeració comença amb la xifra CCXCI i acaba a DXXXVIII. Una mà moderna ha completat amb llapis aquesta numeració més antiga fins al fol. 261 (=DXLII). La numeració coetània té duplicat el fol. CCCXCV i li falta el DXXX, sense pèrdua de text per això.

9. Numeració de plecs: Perfectament visible en molts folis. Numera la primera meitat del plec, és en xifres romanes, en tinta i es pot observar a l'angle inferior dret del recto dels folis.

10. Filigranes: fols. 1-10 i 214ss, filigrana del corn del tipus Briquet II, 7705-7753, del darrer terç del segle XIV i principis del segle XV, sense que sigui possible precisar més.

Fols. 10-213, paper de verjures molt grosseres, on no hem sabut identificar cap filigrana, si n'hi ha.

11. Forats per a la delimitació dels corondells, circulars, fets amb punxó.

12. Sistema de ratllat en sec, a la mina de plom i en tinta. >>>><<<<.

c) *Contingut literari*

A

1. Fols. 1-4. Fol. 1ra, *inc.*: «Al que trasladare este libro pare mientes con diligencia a esta tabla e escriua la por la orden que ella lieua e non por la orden que esta escripto enel libro e fallara las ystorias a los cuentos de las fojas que estan escriptas en ella. En la primera parte. De quatro maneras de tiempo foja primera...»

Fol. 4vb, *exp.*: «De sant pelagio papa foja en la [...]»

2. Identificació de l'autor i obra: Jaume de VARAZZO, *Flos Sanctorum* en traducció castellana medieval: [*Taula de festes i sants de la primera part*].

B

1. Fols. 5-6. Fol. 5r (a línia tirada), *inc.*: (*Rúbrica*): «Estas son las fiestas que estan en esta segunda parte del flor sanctorum las quales son las que se syguen (*fi de rúbrica*). Primeramente la ystoria del bien aventurado sant phelipe ————— CCXCIº.»

Fol. 6v, *exp.*: «Santa Cristina virgen e martir ——— DXXXVIIº.»

2. Identificació de l'autor i obra :ID. *ibid.*, [*Taula de festes i sants de la segona part*].

C

1. Fols. 7-8. Fol. 7r, *inc.* (*rúbrica*): «Aqui comienca la estoria dela santissima trinidad (*fi de rúbrica*). Segun dize el bien aventurado sant Anselmo la santissima trinidad es vn ser que no puede ser penssado, vna virtud sin termino, vna bondad infinita...»

Fol. 8v, *exp.*: «... Alegrate fiel cristiano y esfuercate a bien venir ca quando en aquella gloriosa çiudad seras alli abras perdurablemente sanidad sin...» (*fine mutilus*).

2. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Estoria de la santissima trinidad*, incompleta.

D

1. Fol. 9r, *inc.* (*initio mutilus*): «... geles que continuamente eran con ella e del su bien aventurado esposo josep. En esta manera se tornó a nazareth a la su pobrezilla casa...»

Fol. 9v, *exp.*: «... con la ayuda desta gloriosa señora madre del Rrey de la vida. Aquí acaba la estoria de la visitacion de nuestra señora la virgen maria a honrra e gloria de nuestro señor ihesu christo el qual viue e rreyna con el padre e con el spiritu santo para siempre jamás. Amen.»

2. Identificació de l'autor i obra: ANÒNIM, *Estoria de la visitación de nuestra Señora la virgen Maria*, fragment final.

E

1. Fols. 10-261. Fol. 10ra [CCXCI], *inc. (rúbrica)*: «Aquí comienza la ystoria del bien aventurado sant phelipe (*fi de rúbrica*). Philippe quiere dezir boca de lanpara o boca de manos o amador de las cosas soberanas...»

Fol. 261vb, *exp.*: «Aquí acaba la estoria de santo toribio a honrra e gloria de nuestro señor ihesu christo. Amen.»

2. Identificació de l'autor i obra: Jaume de VARRAZZO, *Flos sanctorum* en traducció castellana medieval.

El volum conté actualment el que s'assenyala en la taula de la segona part: de sant Felip a santa Cristina. Possiblement la primera part abastava els folis, avui perduts, I-CCXC. La segona s'acabava amb la vida de santa Cristina; al final del volum, potser per tal d'aprofitar quatre folis que quedaven buits, hom hi afegí la «Historia de sancto turibio obispo de astorga» (fols. 258rb-261vb).

F

El ms. conté els següents textos eiximenisians:

a) Fols. 52v-69v. Fol. 52vb, *inc. (rúbrica)*: «Aquesto de la nasçençia del saluador se ha de continuar con la fin del que es suso escripto que fabla desa mesma materia (*fi de rúbrica*) [E] segunt dize fray francisco ximenes en el libro que fizo de la vida de nuestro señor ihesu christo conplidos cinco mill e dozientos e diez y ocho años dela criacion del mundo avia tanta paz por todo el mundo que todo el mundo era sometido al señorío del enperador de rroma octauiano augusto...»

Fol. CCCL (69) va, *exp.*: «... nueuas todas las cosas. Aquí acaba el tractado dela natiuidad de nuestro señor e saluador ihesu christo, el cual con el padre e con el spiritu santo biue e reyna por siempre vn dios. Amen.»

Francesc EIXIMENIS, *Vida de Cristo*, lib. III, cc. 130-148.

b) Fols. 69v-87r. Fol. 69va, *inc. (rúbrica)*: «De la fiesta de la çircunçision (*fi de rúbrica*). E segunt dize fray françisco ximenes enel libro de la vida de nuestro señor ihesu christo porque el fijo |vb| de dios havia de tomar carne humanal plogo al padre çelestial de escoger pueblo especial...»

Fol. CCCLXVIII (87)ra, *exp.*: «... la señal de la cruz diziendo aqueste santo nombre ihesus. Aquí acaba la ystoria de la çircunçision a honrra e gloria del nuestro señor e saluador ihesu christo |rb| el qual con el padre e conel spiritu santo biue e rreyna por todos los siglos. Amen.»

Francesc EIXIMENIS, *Vida de Cristo*, lib. III, cc. 149-168.

c) Fols. 107v-120v. Fol 107vb, *inc. (rúbrica)*: «Et segunt dize fray françisco ximenes en el libro de la vida de ihesu christo (*fi de rúbrica*) acerca de la fiesta dela epifania son de notar los puntos que se siguen...»

Fol. CCCC (120)va, *exp.*: «... a treze dias despues que naççio en la vida presente. Aquí acaba la ystoria dela fiesta dela epiphania a honrra e gloria del nuestro señor e saluador ihesu christo el qual conel padre e con el spiritu santo biue e rreyna por todos los siglos amen.»

Francesc EIXIMENIS, *Vida de Cristo*, lib. III, cc. 169-187.

d) Fols. 120v-129r. Fol. 120va, *inc. (rúbrica in calce)*: «Siguese de la fiesta de la purificaçion segunt que la pone fray francisco ximenez (*fi de rúbrica*). E segunt dize fray francisco ximenes en el libro dela vida de nuestro señor ihesu christo depues del |vb| nascimiento del saluador estouo la virgen bien aventurada treynta e nueue o quarenta dias en la çibdat de bethlem e despues fuese conel niño ihesu christo nuestro señor e con su esposo josep a la çibdat de iherusalem por complir lo que mandaua el señor en la ley...»

Fol. CCCXCIX (129)rb, *exp.*: «... que conoççe e ama a dios e es conoççido e amado de dios e allegado a el mas que otro pueblo qual quier. Aquí acaba la ystoria de la purificaçion de la santa virgen maria nuestra señora a honrra e gloria del nuestro saluador el qual conel padre e conel spiritu santo biue e rreyna para syenpre vn dios amen.»

Francesc EIXIMENIS, *Vida de Cristo*, lib. III, cc. 189-197.

e) Fols. 129r-132r. Fol. 129rb, *inc. (rúbrica)*: «Nota de la fiesta de los ynçentes en este parrafo colorado (*fi de rúbrica*). E segunt dize fray francisco ximenes enel libro dela vida de nuestro señor ihesu christo depues que la santa virgen ouo conplido el su alinpiamiento segun lo mandaua la ley de moysen tomo el su fijo...»

Fol. CCCXII (132)rb, *exp.*: «... rregla es general a todos los escogidos que son perseguidos e sufren las persecuçiones paçiente mente que son coronados

por ellas muy gloriosamente contra voluntad de los que los persiguen duramente. Aqui acaba la ystoria delos santos ynoçentes a honrra e gloria del nuestro saluador ihesu christo el qual conel padre e conel spiritu santo biue e rreyna por todos los siglos amen.»

Francesc EIXIMENIS, *Vida de Cristo*, lib. III, cc. 198-201.

f) Fols. 163v-171r. Fol. 163vb, *inc. (rúbrica)*: «Aqui comiença la ystoria de la aççension del saluador capitulo (*fi de rúbrica*). [E] segunt dize fray françisco ximenes patriarcha de alexandria enel libro que escriuio de la vida de ihesu christo [*add in margine*: nuestro señor] conplidos quarenta dias depues de la rresurreccion subio a los cielos el saluador. E açerca de aquesto pone san Calixto los puntos que se siguen en la epistola que enbio a seleúcio...»

Fol. 171ra [CCCLI], *exp.*: «... mas por que por las cosas dichas parece la sentençia de aquella propheçia dexar la hemos agora de poner e declarar por no alongar. E aqui acaba la ystoria dela fiesta de la aççension a honrra e gloria del nuestro rredenptor el qual conel padre e conel spiritu sancto biue e rreyna por syenpre vn dios Amen.»

Francesc EIXIMENIS, *Vida de Cristo*, lib. X, tractat III, cc. 1-7 (tot el tercer tractat).

3. Altres manuscrits. Escorial b-I.7; N. II. 18; h. III. 22; BNM, mss. 4236, 6176, 5626, 780, 12688, 18772; Paris, Bibl. de l'Arsenal, ms. 8321; Madrid, Bibl. Casa d'Alba, ms. 73.

4. Catàlegs: IGMBNM II, 314-315.

5. Edicions: Granada, Meinart Ungut i Johannes Pegnitzer 1496.

d) *Escriptura*

1. Caixa d'escriptura:

A) Fols. 1-4. Caixa d'escriptura: 165 × 215, a doble corondell, de 31-34 línies no traçades.

Impaginació: 25 + 76 + 10 + 76 + 457 × 45 + 215 + 75.

Tipus de ratllat: 4 2 E 2. UR = 6,9 / 6,3.

B) Fols. 5-6. Caixa d'escriptura: 134 × 240, a columna tirada, de 34-39 línies.

Impaginació: 42 + 134 + 67 × 35 + 240 + 93.

Tipus de ratllat: 2 2 A 1 columna. UR = 7,05 / 6,15.

C-D) Fols. 7-9. Caixa d'escriptura: 160 × 215, a columna tirada, de 49 línies no traçades.

Impaginació $30 + 160 + 45 \times 35 + 215 + 90$.

Tipus de ratllat 2 2 1 columna. UR = 4,3.

E) Fols. 10-261vb. Caixa d'escriptura. 150×220 , a doble corondell, de 28-35 línies no traçades.

Impaginació: $40 + 68 + 15 + 68 + 50 \times 40 \times 220 + 80$.

Tipus de ratllat 2 4 E 1. UR = 7,8 / 6,2.

3. Tipus de lletra i mans: Gòtica castellana rodona del segle xv. Mans:

a) Fols. 1-4; b) fols. 5-6; c) fols. 7-8; d) fol. 9; e) fols. 10r-213v; f) fols. 214r-258ra; g) fols. 258rb-261vb, que ja escriu en lletra bastarda.

4. Reclams horitzontals.

5. Decoració: Capitals blaves i vermelles en barreja (2), la resta no realitzades. Lletres caudades normalment al marge superior. Rúbriques. Calderons vermells. A l'interior dels paràgrafs les majúscules porten algun toc de malva.

6. Notes i signes de nota: fols. 5v, 28r, 65r, 71r, 79r, 81r-v, 85v-87r, 114r, 122r, 123r, 154v-155r, 164r, 165r-v, 176r, 177r, 179r, 217r, 228v, 230r-231v, 232v, 236r, 237v, 241r-250r, 254r-261v.

7. Segells i timbres de la BN: fols. 1r, 2r, 5r, 7r, 9r, 10r, 261v.

9. Copistes: Set.

10. Revisions i correccions. Fols. 7v-9r, 10v-13r, 15r-16r, 18r-27v, 29v, 30v, 32r-46r, 48r-70r, 72r-75v, 77r-80r, 82v-88r, 90v-92v, 94v, 96r-100v, 102rv, 106v-116v, 119v-127v, 129r, 141r-142v, 144r-146r, 149r-150r, 152v-163v, 165v-170v, 172v-173v [raspades], 174r [en rúbrica], 175r [raspada], 177r-178v, 181v-186r, 187v [raspada], 188r-189v, 191r semiraspades], 191v, 194v [raspades], 195v [raspada una, enquadrada en vermelló una altra], 197v, 198v [raspada], 199r-222v, 224v-226v [raspades] 226v, 228r.

11. Antigues signatures: F 34 I F 36.

e) *Conclusió*

1. Estat de conservació: Bo. S'observen danys que va patir el ms. abans de la seva actual enquadernació: estrips als fols. 178-184, 200, 202 i 214, subsanats. El ms. ha patit humitats, que li han deixat senyals. Taques de substàncies sòlides, fol. 129v.

2. Datació: segle xv.

3. Origen: Castellà.

4. Propietaris i procedència: No precisada.

3. *BNM, ms. 12688*

a) *Enquadernació*

1. Cobertes.

a) Mides de superfície i gruix: $425 \times 295 \times 120$

b) Material: pasta holandesa amb paper d'aigües de color rosat.

c) Indicacions escrites: Tapa Ir, etiqueta amb antiga signatura: «Est.|B.b.»
Contratapa I, antiga signatura en tinta: «Bb. 58», tatxada.

2. Llom de pell de color avellana.

a) Tipus, tècnica i nombre de relligadures: Tècnica de relligadura amb teler, sis nervis interns directament cosits a les tapes, formant set seccions exteriors.

b) Descripció de les seccions. 1), 4), 5), 6) i 7) rases. Seccions 2) i 3) cobertes amb teixell de paper, que porta escrit en tinta el títol següent: «SANTO-RAL». Dessota, etiqueta amb la cota actual del ms.: «Mss|12688», escrit amb bolígraf blau.

3. Altres elements.

a) Folis de protecció i guarda. II + II. Els dos folis de guarda inicials són verjurats i sense filigrana; igual que el foli de guarda final II. En canvi el foli de guarda final I té filigrana de la balança.

Aquest mateix foli serveix de suport a un fragment de foli de pergami del ms.

c) Cobertes (folres) del mateix paper verjurat i sense filigrana dels folis de guarda inicials I i II i final II.

e) Capçalera i capçada a dalt; a baix ha desaparegut la capçada.

f) Queix de la mateixa pell del llom.

g) Llavis del mateix paper d'aigües de les tapes.

4. Conclusió: Data: segle XIX.

b) *Cos del volum*

1. Composició material: ms. homogeni.

2. Matèria: paper i pergami.

4. Fols. II + 396 [=XXXVII-CCCCXXXIX] + II.

5. Dimensions: $415 \times 290 \times 110$.

6. Plecs.

- 1) plec de 6×2 , fols. XXXVII-XLVIII, amb reclam vertical: «vida»
- 2) plec coix de $5/6$, fols. L-LX, amb reclam vertical: «monesterio»
- 3) plec de 6×2 , fols. LXI-LXXII, amb reclam vertical: «natiuidad»
- 4) plec de 6×2 , fols. LXXIII-LXXXIII, amb reclam vertical: «que es»
- 5) plec de 6×2 , fols. LXXXV-XCVI, amb reclam vertical: «oyendo»
- 6) plec de 6×2 , fols. XCVII-CVIII, amb reclam vertical: «faz»
- 7) plec de 6×2 , fols. CIX-CXX, amb reclam vertical: «a contar»
- 8) plec de 6×2 , fols. CXXI-CXXXII, amb reclam vertical: «e agua»
- 9) plec de 6×2 , fols. CXXXIII-CXLIV, amb reclam vertical: «del pe-»
- 10) plec de 6×2 , fols. CXLV-CLVI, amb reclam vertical: «las cosas»
- 11) plec de 6×2 , fols. CLVII-CLXVIII, amb reclam vertical: «mesmos»
- 12) plec de 6×2 , fols. CLXIX-CLXXX, amb reclam vertical: «Rey»
- 13) plec de 6×2 , fols. CLXXXI-CXCII, amb reclam vertical: «yermo»
- 14) plec de 6×2 , fols. CXCIII-CCIIII, amb reclam horitzontal: «monumento»
- 15) plec de 6×2 , fols. CCV-CCXVI, amb reclam horitzontal: «todo»
- 16) plec de 6×2 , fols. CCXVII-CCXXVIII, amb reclam horitzontal: «delante»
- 17) plec de 6×2 , fols. CCXXIX-CCXL, amb reclam horitzontal: «Siguess»
- 18) plec de 6×2 , fols. CCXLI-CCLII, amb reclam horitzontal: «con diez»
- 19) plec de 6×2 , fols. CCLIII-CCLXIII, amb reclam horitzontal: «dela venida»
- 20) plec de 6×2 , fols. CCLXV-CCLXXVI, amb reclam horitzontal: «quese fuese»
- 21) plec de 6×2 , fols. CCLXXVII-CCLXXXVIII, amb reclam horitzontal: «en la qual»
- 22) plec de 6×2 , fols. CCLXXXIX-CCC, amb reclam horitzontal: «e sey»
- 23) plec de 6×2 , fols. CCCI-CCCXII, amb reclam horitzontal: «la señal»
- 24) plec de 6×2 , fols. CCCXIII-CCCXXIII, amb reclam horitzontal: «ofresçer»
- 25) plec de 6×2 , fols. CCCXXV-CCCXXXVI, amb reclam horitzontal: «en lo»
- 26) plec de 6×2 , fols. CCCXXXVII-CCCXLVIII, amb reclam horitzontal: «altar»
- 27) plec de 6×2 , fols. CCCXLIX-CCCLX, amb reclam horitzontal: «-sanparado»
- 28) plec de 6×2 , fols. CCCLXI-CCCLXXII, amb reclam horitzontal: «seyendo»
- 29) plec de 6×2 , fols. CCCLXXIII-CCCLXXXIII, amb reclam horitzontal: «e de aquesto»
- 30) plec de 6×2 , fols. CCCLXXXV-CCCXCVI, amb reclam horitzontal: «-çerdot»
- 31) plec de 6×2 , fols. CCCXCVII-CCCCVIII, amb reclam horitzontal: «quarto»
- 32) plec de 6×2 , fols. CCCXCIX-CCCCXX, amb reclam horitzontal: «la primera»
- 33) plec de 6×2 , fols. CCCXCIX-CCCCXXXII, amb reclam horitzontal: «Razon»
- 34) plec coix de $4/3$, fols. CCCCXXXIII-CCCCXXXIX, sense reclam.

Entre el primer i el segon plec hi ha un salt, perquè manca el fol. XLIX. En el segon plec hi ha un taló abans del foli final de plec.

Del primer foli del plec quart només en subsisteix una tira, que salva part del ra i del vb, que va de dalt a baix, havent sucumbit la resta (fol. LXXIII). El plec quinzè està format pels fols. CCV-CCVII i CCXIII-CCXVI, amb la conseqüent pèrdua de text.

En els plecs l'ordre dels fulls és: pergamí-paper-pergamí-paper-pergamí-paper.

Al plec 29 el fol. CCCLXXVI està mal col·locat entre els fols. CCCLXXII i CCCLXXXIII.

8. Foliació coetània del ms., en tinta vermella i xifres romanes a l'angle superior dret del recto dels fols.

9. Numeració de plecs visible a l'angle inferior dret del recto dels fols de la primera meitat de plec: comença amb la lletra *d* i arriba fins a la *z*; acabat comença amb majúscules: A-J.

10. Filigrana del raïm, del tipus BRIQUET IV, 13040, datada a partir del 1430 i molt constant fins a finals del segle XV.

12. Sistema de ratllat amb tinta sèpia: >>>><<<<.

c) *Contingut literari*

A

1. Fols. XXXVII-CCCCL. Fol. XXXVIIra, *inc.* (*initio mutilus*): «... el solo delante el altar. E como rezase deuotamente las oras de Santa maria...» [comença a la festa de la concepció de Maria i segueix amb la «istoria de santa elocadia virgen», fol. 47ra].

Fol. CCCXXXIXvb, *exp.* (*rúbrica*): «Declaracion del nombre de sant segundo martir (*fi de rúbrica*). Segundo quiere dezir omen que se conpone en honestad de costumbres. Ca vn segundo quiere dezir obediente a los mandamientos de Dios. Ca vn segundo quiere dezir guiador de sí mesmo por que se enseñoreo...» (*fine mutilus*).

Foli de guarda Iiv, *exp.*: «... e dixole segunt [...] eres. E respondiolo... (*principio et fine mutilus*)».

2. Identificació de l'autor i obra: Jaume de VARAZZO, *Flos Sanctorum* en traducció castellana medieval.

3. Altres manuscrits: BNM 780, 5548, 7096, 7097, 7098, 10252.

4. Catàlegs i bibliografia: CASTRO, 449-500; J. PAZ, dins «BRAE» V (1918) 221.

B

El ms. conté els fragments eiximenisians següents:

a) Fol. LXXIIIva, *inc.*: «Segund dize ||vb|| fray françisco ximenes en el libro que fizo de la vida de ihesu lchristo, conplidos çinco mill e dozientos

e diez e ocho años dela creacion del mundo auia tanta paz por todo el mundo que todo el mundo era sometido al señorío del enperador de roma octauiano agusto ...»

Fol. XCIIra, *exp.*: «... nuebas todas las cosas. Aqui acaba el tractado dela natiuidat del saluador el qual con el padre y con el espiritu sancto viue e regna por siempre vn dios. amen». (*Rúbrica*:) «Aqui comiença la istoria de santa anastasia declaracion del su nombre» (*fi de rúbrica*).

Vida de Cristo, lib. III cap. 130-148 (Nadal).

b) Fol. CXva, *inc.* (*rúbrica*): «Sigue se la istoria de los santos ynocentes (*fi de rúbrica*). Segund dize fray françisco ximenez en el libro de la vida de ihesu christo. Despues que la santa virgen ouo conplido el su alinpiamiento segund lo mandaua la ley de moysen tomo el su fijo...»

Fol. CXIIIra-b, *exp.*: «... regla es general a todos los escogidos que son perseguidos e sufren las persecuçiones paçiente mente que son coronados por || ellas muy gloriosamente contra la voluntad de los que los persiguen duramente. Aqui se acaba la ystoria delos santos inoçentes a honrra e gloria del nuestro saluador ihesu christo el qual con el padre e con el spiritu santo viue e regna por todos los siglos amen». (*Rúbrica*:) «Sigue se la ystoria de santo thomas arçobispo de Conturbel. declaracion del su nombre» (*fi de rúbrica*).

Vida de Cristo, lib. III, cap. 198-201 (sants innocents).

c) Fol. CXXXVIva, *inc.* (*rúbrica*): «Sigue se la istoria de la dicha circunçision (*fi de rúbrica*) (*al man*) || II parte (*manu scriptoris*:) Segund dize fray françisco ximenez en el libro dela vida de ihesu christo por quel fijo de Dios auia de tomar carne humanal plogo al padre celestial de escojer pueblo espeçial ...»

Fol. CLVIIva-b *exp.*: «... la señal dela cruz || deziendo aqueste santo nombre ihesus. Aqui acaba la ystoria de la circunçision a honrra e gloria del nuestro saluador ihesu christo el qual con el padre e con el spiritu santo viue e regna por todos los siglos amen». (*Rúbrica*) «aqui comiença la istoria de sant basilio obispo (*fi de rúbrica*).

Vida de Cristo, lib. III, cap. 149-168 (Circumcisió).

d) Fol. CLXXIIIra, *inc.* (*rúbrica*): «Sigue se la dicha istoria dela epifania (*fi de rúbrica*). Acerca de la fiesta de la epifania son de notar los puntos que se siguen ...»

Fol. CXCr-a-vb, *exp.*: «... a treze dias despues || que nasçio en la vida presente. Aqui acaba la fiesta de la epifania a honrra e gloria del nuestro saluador ihesu christo el qual con el padre e con el spiritu santo biue e regna por

todos los siglos amen». (*Rúbrica:*) «aquí comienza la istoria del bien auenturado sant pablo primero hermitaño» (*fi de rúbrica*).

Vida de Cristo, lib. III, cap. 169-187 (Epifania).

e) Fol. CCLXIva, *inc.*: «E Segúnd dize fraý ximenez en el libro de la vida de ihesu christo despues del nascimiento del saluador estouo la virgen bien ||vb|| auenturada treynta e nueve o quarenta dias en la çibdat de bethleem. E despues fue se conel niño ihesu christo e con su esposo Josep a la çibdat de iherusalem por cunplir lo que mandaua el señor en la ley...»

Fol. CCLXXra, *exp.*: «... que conoçe e ama a dios e es conoçido e amado de dios e allegado a el mas que otro pueblo qualquier. Aqui se acaba la istoria de la purificacion dela santa virgen a honrra e gloria del nuestro saluador el qual con el padre e conel espiritu santo biue e regna para sienpre vn dios amen». (*Rúbrica:*) «Declaracion del nonbre de sant blas obispo e martir» (*fi de rúbrica*).

Vida de Cristo, lib. III, cap. 189-197, però el text segueix (Candelera).

f) Fol. CCCXXXIvb, *inc. (rúbrica)*: «De como vino el señor a iherusalem el dia de Ramos (*fi de rúbrica*). E segúnd dize fraý françisco ximenez de la orden de los menores patriarcha de alixandria en el libro que fizo de la vida de ihesu christo Açercandose la pascua en la qual los judios sacrificauan el cordero en memoria del su libramiento del captiuerio de egipto vyno el saluador del siglo a iherusalem por conplir el sacramento de nuestra Redençion...»

Fol. CCCLIXvb, *exp.*: «E el saluador veyendo aquesto lloro con ellos por grand compasion que ouo dellos e prometioles quel resuçitaria e vernia a ellos al terçero dia e abrian con el grand consolacion e alegria».

Vida de Cristo, lib. IX, caps. XXXVI-XLV, LVII-LXXX (fragment) (Rams).¹¹

g) Fol. CCCLXXIIIra, *inc.*: «E seyendo ya tarde fizo muchas gracias al señor de la posada e partiose dende con sus apostoles e fuese al huerto de gethsemani que estaua fuera de la çibdat de iherusalem al pie del monte oliuete açerca del arroyo que es llamado çedron...»

Fol. CCCXXva, *exp.*: «... que por el amor e reuerencia de qual quier otra persona que sea que por ella es llena de toda virtud e espejo de la sabidoria soberana e fue arca muy linpia e clara de la diuinidad e enperatriz e regna sobre toda criatura angelical e humanal».

11. La numeració d'aquests capítols i dels següents correspon a la del ms. BNM 4187, que conté el text de la *Vida de Crist* d'Eiximenis en català.

Vida de Cristo, lib. IX, caps. LXXX (fragment final)-CXXXIII (Passió).

h) Fol. CCCCXXVIIIvb, *inc. (rúbrica)*: «Aqui comiença la istoria dela Resurreccíon del señor segund lo pone fray françisco ximenez patriarca de alexandria en el libro de la vida de ihesu christo dela Resurreccíon del saluador del linaje humanal e dela excelencia dela su gloria corporal (*fi de rúbrica*). E despues que el nuestro Redemptor ouo acabado la obra de la nuestra Redenpcíon por la su preçiosa muerte e pasion plojo al padre çelestial de gloria galardonar por gloria de Resurreccíon singular...»

Fol. CCCCXXXIXvb, *exp.*: «... E en aquesto nos dio a entender el saluador que son mayores sin comparaçion las consolaciones que da a los sus amigos que las tribulaciones que ellos pasan por el su amor en este siglo. Aqui se acaba la estoria de la Resurreccíon del saluador el qual con el padre e con el spiritu santo biue e Regna vn dios amen». (*Rúbrica*:) «Declaracion del nombre de sant segundo martir» (*fi de rubrica*).

Vida de Cristo, lib. X, tractat I, cap. I-XIII (final del 1r. tractat); tractat II, cap. I-II (final del segon tractat) (Resurrecció).

3. Altres manuscrits: Bibl. de l'Escorial. ms. b.I.7; N.II,18; h.III.22; BNM, mss. 4236, 6176, 5626, 780, 12688, 18772; Madrid, Biblioteca de la Casa d'Alba, ms. 73; París, bibl. de l'Arsenal, ms. 8321.

d) *Escriptura*

1. Caixa d'escriptura: 185 × 270, a dos corondells, de 28-31 línies, no traçades.

Impaginació: 33 + 80 + 25 + 85 + 75 × 50 + 270 + 95.

2. Tipus de ratllat: 4 2 E 2. UR = 9,6 / 8,7.

3. Tipus de lletra i mans: Gòtica castellana rodona.

4. Reclams verticals i horitzontals.

5. Decoració: Capitals blaves, vermelles i malves alternades, amb filigrana interior i antenes exteriors. Rúbriques. Calderons blaus i vermells. Lletres caudades que a voltes són continuades amb ornamentació filiforme. Dibuix amb tinta al foli CCLXXXX.

6. Notes i signes de nota en forma de «X»: Fol. XXXVIIIra, XLlrb, XLIIIvb-XLVra, XLVIIIra-LIvb, LIIra-LXrb, LXIIvb, LXIIIvb-LXVIra, LXVIIIrb, LXXIIIra, LXXIIIra, LXXVIIra-LXXVIIIvb, LXXXra-LXXXIII-

va, LXXXVIva, LXXXVIIIrb-XCIra, XCIIIva-XCVrb, XCVIIrb, Crab, CIIva, CVva-CVIvb, CVIIIva-CIXva, CXIIva-CXIIIva, CXVIra, CXIXrb-vb, CXXIrb, CXXIIIrb-CXXVra, CXXVIIIvb, CXXXra, CXXXIIIra-CXX-XIIIrb, CXXXVIIIra, CXLVIra, CLXVIIIrb, CLXXrb, CLXXIIrb, CLXXX-VIrb-va, CXCva-CXCVIrb, CXCVIIra, CCrb-CCIVb, CCVva-CCVIrb, CCVIIrb, CCXVIva-CCXIXra, CCXXIra-CCXXIIva, CCXXXra-CCXX-XIvb, CCXXXVra-vb, CCXXXVIIra-CCXXXIXva, CCXLIra, CCXLVrb-CCXLIXvb-CCLIIIvb, CCLVIIra-va, CCLIXra-CCLXra, CCLXIIva-CCL-XIIIrb, CCLXVvb-CCLXXIIra, CCLXXIIIra, CCLXXXVva, CCLXXXIIIra-vb, CCLXXXVra-CCLXXXVIIIvb, CCXCIva-CCXCIIIvb, CCXCVva-CCXCVIvb, CCXCVIIIva-CCCr, CCCIIIra, CCCVIIIra, CCCX-VIvb, CCCXVIIIva-CCCXIXra, CCCXXIva-CCCXXIIva, CCCXXVrb-CCCXXVIva, CCCXXVIIIvb, CCCXXXIrb, CCCXXXVIIra, CCCXLIva, CCCLVva, CCCLXVIIva-CCCLXIXvb, CCCLXXIvb-CCCLXXIIra, CCCLXXVva, CCCLXXIXra, CCCXCrb-va, CCCXCIIra, CCCXCVrb-CCCXCVIva, CCCXCVIIIva-CCCXCIXra, CCCCVIva, CCCCXIIIva, CCCCXVrb, CCCCXXIIIva-CCCCXXVIrb, CCCCXXXVIIva.

9. Copista únic.

10. Revisions i correccions: Fols. CCLXIva, LXXXIXra.

11. Antigues signatures: Fol. XXXVII[1]ra, dalt de tot, en tinta negra: «Bv. 58.»

12. Notícies històriques. Fol. CCXVIIIr, marge superior, lletra del segle XVI o XVII: «Señor Juan Vylla» (*probatio pennae?* nota de possessió?). Fol. CCLIIIv, marge inferior, mateixa lletra que abans: «muy noble señor don pero»; a l'intercolumni: «1379». Fol. CCCXLI, marge inferior, tinta sèpia, altra mà: «ley de moy sen».

Fol. CCCLXVIIv *probatio pennae* (gargot); altres: Fol. CLXXVI.

e) Conclusió

1. Estat de conservació: Forats o talls al pergamí, cosits: fols. CLIII, CLVI, CLVIII, CLXXVI, CCII, CCXV, CCLXXII, CCXCIX, CCCXLIX, CCCL, CCCLIX, CCCLXIII, CCCXXII, CCCXXXI.

Forats de corc. Molts folis amb estrips, alguns notables com en els fols. CCVI, CCXV, CCLVIII, CCLXXV, CCXCIX, CCC, CCCVIII, CCCXXXVIII, CCCXLV.

Taques: fols. CCLIXr, CCCCIII-CCCCV.

2. Datació: segle xv.

3. Origen castellà.

4. Propietaris i procedència: Comte d'Haro?

III. CONSIDERACIONS HISTÒRIQUES

L'anàlisi dels tres manuscrits acabats de descriure revela una primera dada: Les interpolacions no són del tot uniformes. El manuscrit de l'Escorial conté cinc fragments interpolats d'Eiximenis, limitats a la infància de Jesús: naixement, sants innocents, circumcisió, epifania, purificació. El ms. BNM 780 conté els mateixos fragments que el ms. anterior, canviant únicament la ubicació de l'episodi dels sants innocents: naixement, circumcisió, epifania, purificació, sants innocents; però més endavant hi incorpora tot el tercer tractat del llibre X de la *Vida de Crist*, relatiu a l'Ascensió. El ms. BNM 12688, a més dels fragments de la infància ja dits, n'hi afegeix dels llibres IX i X: naixement, sants innocents, circumcisió, epifania, purificació, rams, passió, resurrecció. L'augment de les interpolacions podria ésser indicadora d'alguna seqüència temporal en l'escriptura dels tres manuscrits de la traducció castellana del *Flos Sanctorum*? La qüestió hauria d'ésser examinada tenint en compte les relacions internes d'aquests manuscrits amb els altres que no contenen interpolacions d'Eiximenis. Això ens duria ara a plantejar uns problemes relatius al *Flos Sanctorum* castellà que ultrapassen els límits d'aquest estudi exploratori i que segurament caldrà escometre un dia, perquè podria ésser que la presència de textos eiximenisians en aquell recull hagi estimulat la difusió en terres castellanques de les còpies, fragmentàries, avui conegudes del text de la traducció en castellà de la *Vida de Crist*. Ara bé, atès que el *Flos Sanctorum* és un recull de vides de sants que segueix l'esquema de l'any litúrgic, no escaparà al lector que és força coherent que les interpolacions eiximenisianes s'hagin limitat als cicles de Nadal-Epifania i de Pasqua.

El text de la traducció castellana de la *Vida de Crist* sembla ésser el mateix en els tres testimonis avui examinats, la qual cosa indicaria, en una primera hipòtesi i a diferència del que s'esdevé amb la traducció castellana del *Llibre dels àngels*, que no hi ha hagut més d'una traducció. La revisió de Fernández de Talavera (Granada, Meinart Ungut i Joan Pegnitzer, 30 abril 1496) s'hauria fet a partir d'un text únic, i fonamentalment per tal d'actualitzar-ne el llenguatge.

El text crític de la traducció castellana de la *Vida de Crist* d'Eiximenis s'haurà de restituir a base dels manuscrits següents: Biblioteca de l'Arsenal de París 8321, Escorial N.II.18, Biblioteca del duc d'Alba 73, i BNM 18772. Els altres són manuscrits miscel·lanis, d'un valor desigual. El ms. BNM 6176 conté un text copiat entre finals del segle XVI i principis del XVII, i sembla ésser una readaptació del text ja revisat per Fernando de Talavera, de manera que en principi es tractaria del testimoni més allunyat del text original de la traducció. El ms. BNM 4236 és de cap a finals del segle XV. El ms. Escorial b.I.7, en

canvi, que dataríem cap a mitjan segle xv, podria contenir un text interessant del llibre IX. Però és evident que tots els textos fragmentaris d'aquesta traducció han d'ésser compulsats primer amb el de la Biblioteca de l'Arsenal i, al seu torn, cal dilucidar si aquest és una traducció directa del català i/o si té relacions amb alguna de les dues traduccions franceses contingudes als mss. BNP fr. 29 i Bibl. Mazarine 927, manuscrits que per ara no han estat estudiats a fons. En un segon moment, caldrà examinar quina és la relació dels textos eiximenisians interpolats en el *Flos Sanctorum* amb la línia central de la transmissió del text de la traducció castellana i treure'n les conseqüències oportunes de cara a l'establiment del text de la traducció.

La difusió d'alguns textos de la traducció castellana de la *Vida de Crist* d'Eiximenis a través de la interpolació en la traducció castellana del *Flos Sanctorum* indica l'interès i el ressò que l'obra del menoret català va suscitar a la península, més enllà de la Corona d'Aragó. És clar que la interpolació dels textos eiximenisians també està en funció de la complexitat de la traducció medieval que els incorpora, la del *Flos Sanctorum*, traducció que és lluny d'ésser uniforme en tots els seus testimonis.¹² I també és clar que un estudi a fons de l'evolució del *Flos Sanctorum* en els manuscrits de la seva traducció castellana podria ajudar a situar en el temps l'aparició de la traducció castellana de la *Vida de Crist* d'Eiximenis, almenys pel que fa a una data *a quo ante*.

Al capdavant d'aquest estudi sorgeixen més problemes que solucions. No és gens estrany, perquè —ja ho hem dit— Eiximenis és un autor molt poc estudiat. A principis del segle xx el catàleg de manuscrits eiximenisians de Massó i Torrents, ja esmentat, descrivia 123 manuscrits reals, custodiats en biblioteques públiques o posseïts en el moment de la redacció del catàleg per antiquaris que després els van vendre a institucions catalanes. El P. Martí de Barcelona assenyalà 17 nous manuscrits eiximenisians custodiats en biblioteques o arxius. En aquest moment tenim situats 174 manuscrits reals de l'obra d'Eiximenis, inclosos aquells —no massa nombrosos— que només transmeten fragmentàriament alguna obra d'Eiximenis o alguna de les traduccions de què fou objecte. En relació amb el catàleg de Massó, hom ha guanyat 51 manuscrits; en relació amb les aportacions del P. Martí de Barcelona, hom n'ha guanyats 34, i la recerca, sobretot a França, on la Bibliothèque Nationale de París no ha cessat mai de comprar manuscrits, no és acabada.¹³ Hi ha hagut un progrés subs-

12. Semblaria indiscutible la primacia temporal del ms. BNM 10252, del segle xiv i procedent de la Biblioteca del duc d'Osuna: cf. *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Nacional*, vol. XV (10201-11000), Madrid 2001, pp. 32-33. Segons CASTRO, *Manuscritos franciscanos*, 500, dels mss BNM 12688 i 12689 procedirien el ms. de l'Escorial h.III.22 i els mss. BNM 780 i 5548.

13. Tenim un record ben viu de la notícia apareguda a la premsa francesa cap a l'any 1974 de l'adquisició feta per la BNP a una prestigiosa casa de subhastes anglesa d'un manuscrit de la traducció francesa del *Llibre dels àngels* d'Eiximenis, ja ben copiosament representat en les col·leccions franceses (ara com ara almenys 16 exemplars, però és possible que la xifra hagi d'ésser corregida a l'alça).

tancial, que permet tenir una idea molt més rica encara del que fou la recepció de l'obra del menoret gironí. És una llàstima que ni l'estudi d'aquesta massa de manuscrits ni, en conseqüència, les edicions d'Eiximenis no s'hagin intensificat. Les traduccions al francès del *Llibre dels àngels* i de la *Vida de Crist*, i les traduccions al castellà dels dos mateixos llibres i encara del *Llibre de les dones* fan que Eiximenis sigui un dels nostres autors més internacionals. Per això potser valdria la pena de concentrar al seu entorn iniciatives acadèmiques plurals, amb caps de pont aquí i allà, perquè és molt probable que la recerca sobre un autor tan poc conegut doni més d'una sorpresa en el futur. I potser cal pensar que estaria bé que aquestes recerques futures fossin pilotades d'alguna manera des de Catalunya.

Jaume DE PUIG I OLIVER

Palau Güell

Nou de la Rambla, 3-5

E – 08001 BARCELONA

E-mail: depuigoj@diba.es

Summary

This article summarises the information that is currently available on the manuscripts of the medieval Castillian translation of the book, *Vida de Crist*, by Francesc Eiximenis. Following that, the author describes the manuscript at the Escorial Library, h. III.22, and the manuscripts 780 and 12688 at the Madrid National Library, which contain texts from Eiximenis' translation, interpolated in the Medieval Spanish translation of the book *Flos Sanctorum*. These interpolations like the other manuscripts, almost all of them fragmented, of Eiximenis' medieval Castillian translation, along with the translations of the book *Llibre dels Àngels* and *Llibre de les Dones*, show the interest in Castille for the work of the *menoret* (Friar Minor) from Girona, a topic which has only just started to be studied.